

ANALÝZA METODIK A DOPORUČENÝCH POSTUPŮ PRÁCE S OBĚŤMI DOMÁCIHO NÁSILÍ

PRŮBĚŽNÁ ZPRÁVA

A. Kontextualizace

V rámci projektu *Odstranění bariér v systému pomoci obětem partnerského násilí*¹ jsou mapovány a analyzovány metodiky a doporučené postupy pro práci s oběťmi domácího² násilí. Tato analýza je rozdělena do dvou fází.

V rámci první byly zmapovány dostupné metodiky a doporučené postupy a dále analyzovány ty, které vydávají a využívají pracovníci pomáhajících organizací (převážně poskytovatelů sociálních služeb), které primárně nepracují s osobami ohroženými domácím násilím, avšak ve svých službách se s těmito klientkami/klienty také setkávají.

V druhé fázi je plánována analýza metodik zaměřená na metodiky a doporučené postupy Orgánu sociálně právní ochrany dětí (dále OSPOD) a policejních složek.

B. Mapování metodik pro práci s oběťmi domácího násilí

Cílem mapování dostupných metodik pro práci s oběťmi domácího násilí bylo vytvořit vyčerpávající přehled dostupných metodik využívaných u relevantních institucí. Primárně byl vytvořen seznam organizací, zahrnující neziskové organizace i instituce veřejné správy, a metodik, které vydávají, potažmo jimiž by se ve své práci měly řídit. K zmapování dostupných metodických dokumentů byly využity následující cesty:

- (i) rešerše dostupných online zdrojů,
- (ii) prostřednictvím spolupracujících organizací. Tyto organizace byly aktivně osloveny s žádostí o poskytnutí dokumentů či interních metodických postupů, které upravují pravidla a metody pro práci s oběťmi domácího násilí.
- (iii) prostřednictvím aktérů zapojených ve výzkumném šetření. Do výzkumného šetření, které je realizováno souběžně v rámci projektu a jehož první fáze se zaměřila na sběr dat od expertů, kteří se s tématem domácího násilí setkávají, včetně zástupců organizací, které s oběťmi domácího násilí nepracují jako se svou primární skupinou, byly zahrnuty i otázky dotazující se na existenci (závazných) metodik či postupů pro práci s oběťmi.

¹ Projekt byl podpořen Nadací OSF v rámci programu Active Citizens Fund.

² Metodiky, které byly v projektu analyzovány, z většiny používají pojmu *domácí násilí* (nikoliv partnerské, jak jej definuje projekt), tudíž i v následující průběžné zprávě bude nadále používán.

- (iv) prostřednictvím krajských úřadů. Vzhledem k tomu, že mapování potřeb v sociální oblasti a zajištění poskytování sociálních služeb (včetně jejich rozvoje) je v gesci jednotlivých krajů, bylo zároveň zkoumáno, zda kraje disponují specifickými metodikami či strategickými dokumenty, které se věnují tématu domácího násilí.

S ohledem na zaměření analýzy nebyly ve výčtu zahrnuty organizace, které primárně cílí své aktivity na oběti domácího násilí, resp. pracují s nimi jako se svou primární cílovou skupinou. Přes využití výše uvedených způsobů pro mapování metodik jejich finální výčet nemusí být zcela vyčerpávající. V případě, že budou v průběhu realizace další fáze analýzy zjištěny nové postupy či metodické dokumenty relevantní pro analýzu, budou do ní dále zahrnuty. Tento přehled tvoří Přílohu č.1 Přehled metodik.

C. Analýza

Jak je výše uvedeno, první fáze analýzy metodik se zaměřila na organizace, které se ve svých službách s domácím násilím setkávají, avšak nepracují s jeho oběťmi jako s primárními cílovými skupinami, resp. na doporučené metodické postupy pro jejich práci.

Výstupem této fáze analýzy je souhrn příkladů dobré praxe, které byly v rámci vybraných metodik zaznamenány. Toto shrnutí dobré praxe umožní snadněji komunikovat doporučení pro zlepšení postupů jednotlivých organizací. Zároveň byl u vybraných metodik identifikovaný prostor pro zlepšení a popsána jejich slabá místa. V návaznosti na fakt, že majorita obdobných organizací téma domácího násilí popsáno v rámci metodických dokumentů nemá, lze za příklad dobré praxe považovat i samotnou existenci specifické metodiky, která deklaruje záměr se tématu v organizaci věnovat.

Příklady dobré praxe – silné stránky vybraných metodik

V rámci analýzy bylo analyzováno několik metodik, které se věnují tématu domácího násilí a popisují jednotlivé způsoby, jak poskytovat intervenci osobám ohroženým tímto jevem. Tři metodiky byly vydány neziskovými organizacemi, které se primárně nezaměřují na práci s lidmi ohroženými domácím násilím, ale s tímto tématem se setkávají sekundárně v rámci výkonu sociální práce s jinými cílovými skupinami.

Mezi výše uvedené organizace byly zahrnuty Centrum pro integraci cizinců (CIC), Jako Doma a Sdružení pro integraci a migraci (SIMI).

V těchto metodikách bylo identifikováno několik oblastí, které jsou považovány při práci s danou cílovou skupinou za stěžejní, a je vhodné z nich vycházet také při tvorbě dalších metodik, které se na problematiku domácího násilí zaměřují.

Mezi oblasti, které byly v metodikách zmíněny, patří - **Jakým způsobem s klienty/klientkami otevřít téma domácího násilí a jak o něm dále komunikovat.** Jedna z uvedených metodik popisuje tuto oblast takto: „*Sociální pracovník/pracovnice téma v konzultaci otevře, a to i když klient/ka nemluví přímo nebo*

odbíhá na jiné téma – SP to otevře buď přímo (je agresivní na vás, na děti?) nebo může jako otázku, nabídku pozornosti k problému: zdá se mi, že máte obavy z toho, jak manžel reaguje...? ... váš partner je přísný k dětem? Dělá vám problémy? “

Jiná metodika uvádí: „V komunikaci mezi ženou, která zažívá násilí, a pracovníkem v pomáhající profesi je to vždy sama osoba zažívající násilí, kdo je odborníci na svůj život a zkušenosti v něm. Pokud ji tak budeme brát, potom bude spolupracovat a pomůže nám odhalit, s čím opravdu potřebuje pomoci, jaké má cíle a jaké priority. My jako ti, co se jí snaží pomoci, zas víme, co konkrétně by jí s těmito cíli a prioritami pomoci mohlo. Aby oběť násilí mohla přijmout pomoc, kterou jí nabízíme, musíme jí ji nabídnout tak, aby u každého kroku věděla a rozuměla tomu, kam vede. “

Dalším identifikovaným tématem, jehož zahrnutí lze považovat za silnou stránku zmíněných metodik je téma **Navázání důvěry s klienty/klientkami**, které úzce souvisí s předchozím tématem komunikace. V jedné z metodik je uvedeno: „Klient může zůstat v anonymitě (pro některé klienty přispívá k pocitu bezpečí). Pokud však sociální pracovník navázal v konzultaci s klientem důvěru, může nabídnout klientovi, ať na sebe předá kontaktní údaje i bez konkrétní domluvy spolupráce“. Situaci může okomentovat těmito slovy: „Pro případ další konzultace, kdybyste potřebovali, abychom zajistili, že se pak spojíte s pracovníkem, který už vaši situaci zná...“

Jedním z faktorů, které může důvěru s klientem/ klientkou narušit je dle zmíněných metodik negativní přístup k osobám ohroženým domácím násilím: *“Obviňování oběti zažívající jakoukoli formu násilí je multifaktoriální jev, který má však pro oběť značné důsledky. Prožívání jakékoli formy násilí je velmi úzce spojeno s otázkou viny. Mýtus, že si žena za svou situaci může sama, se ukazuje ve výrocích typu: „Je blbá, jinak by od něj odešla.“, „Nosila příliš vyzývavé oblečení.“, „Pije.“ apod. Připisování viny oběti za násilí a faktory, které k tomu vedou, mají obrovský vliv, protože mohou ovlivňovat postoj, který okolí k oběti zaujme, ale také rozhodování v soudních řízeních. “*

Další oblastí, kterou lze považovat za příklad dobré praxe, je popis **Znaků domácího násilí**, díky kterým může pracovník/pracovnice vystavení klienta/klientky domácímu násilí lépe identifikovat. Konkrétně jsou v metodice specifikovány následující příklady znaků: *“Klient o násilí mluví, a to i neurčitě nepravděpodobně, nebo udává násilí „z jiné strany“. Pracovníci ... zaznamenají reakci dítěte svědčící o jeho obavě z jiných osob. Klientka má obavu z reakce manžela, partnera na její kroky, zejména ve vztahu k péči o dítě. Klientka má obavu, že při rozchodu jí manžel, partner zkomplikuje situaci povolení k pobytu. “*

V metodikách bylo dále zmíněno **téma Konkretizace termínu domácí násilí**, je vhodné tento jev přímo pojmenovat, sdělit, že se jedná o domácí násilí a nabídnout klientovi/klientce pomoc. Dále je důležité ke klientům/klientkám přistupovat s **respektem a netlačit je do dalších a rychlých rozhodnutí**. Metodiky s tímto tématem pracují takto: *“Netlačit klient(ku) do rozhodování o využití pomoci.”*

“Ptejte se, jak oni sami chtějí, aby jim bylo pomáháno, tím jim pomůžete dostat jejich život opět pod kontrolu. “

Dalším vhodným tématem, se kterým metodiky pracují, je téma **bezpečí klientů/klientek a tvorba bezpečnostního plánu**. Bezpečí a bezpečnostnímu plánu se metodiky věnují následovně: *“Oběť se násilí může bránit různými způsoby. Mezi účinnou formu pomoci řadíme i bezpečnostní plán. Tento plán*

je soubor několika doporučení, která mohou pomoci oběti například v bezpečném odchodu od násilné osoby. Pokud oběť zůstává nadále v jedné domácnosti s násilnou osobou, může obsahovat také užitečné informace pro zajištění ochrany sebe i dětí před agresorem a získání většího pocitu bezpečí. O krocích bezpečnostního plánu mluvíte s obětí i opakovaně. Jen je-li to bezpečné, můžete je formulovat písemně. V případě ohrožení dochází často k zúžení vnímání a tehdy se velmi osvědčí předchozí „mentální trénink“ nutných kroků.“

“Je třeba zdůraznit, že tato doporučení jsou spíše obecného charakteru, při práci s obětí násilí je vždy potřeba, aby oběť bezpečnostnímu plánu věřila, že jí (a dětem) pomůže reálně zajistit bezpečí. Proto je důležité, abychom jako pracovníci byli především v roli průvodce, se kterým má klientka možnost diskutovat o krocích k zajištění bezpečí, které jsou vždy velmi individuální. Kromě jedinečných okolností situace každé klientky záleží často mimo jiné například na uspořádání bytu nebo domu, kde se násilí odehrává.“

V metodikách se objevily také **kontakty na specializované služby** či jiné služby, jejichž intervence může hrát při řešení domácího násilí zásadní roli.

V metodikách, které se věnují práci s cizinci, byly popsány **bariéry při řešení domácího násilí** s touto cílovou skupinou. Z metodického materiálu lze uvést následující: „Coby oběti domácího násilí i cizinky a cizinci cítí stejnou bolest a ponížení jako ostatní, ale oproti českým občanům jsou znevýhodněni ještě svým právním postavením. Jejich zranitelnost je dána neznalostí jazyka, nízkým povědomím o právech, sociální izolací či pobytovými omezeními v ČR. To z nich dělá snadné oběti a způsobuje, že se násilí neumějí účinně bránit či se bojí možnosti obrany využít. Zpravidla jsou v závislém postavení na rodinném příslušníkovi, který na nich násilí páchá. Často mají také ztížený přístup k odborným službám, nebo jim nedůvěřují...“ na jiném místě se pak píše: „Praxe našich organizací potvrzuje, že i mezi migranty bývají oběti domácího násilí nejčastěji ženy. Ženy-cizinky jsou zranitelnější kvůli různorodé závislosti na násilném partnerovi, Čechovi či cizinci, zejména v otázkách pobytu (například pokud má žena pobytové oprávnění za účelem sloučení rodiny), financí, ale mnohdy jde také o závislost sociální. Ženám na rodičovské dovolené například chybí sociální síť kontaktů v podobě příbuzných a kamarádek, kterým by se mohly svěřit.“ Zásadní roli při ukončování násilného vztahu hrají pro osoby ohrožené domácím násilím také děti: „Závažným momentem pak bývá zneužívání dětí jako prostředku nebo nástroje k domácímu násilí. Ženy tak nezřídka akceptují násilí z důvodu zachování pobytu, možnosti společné péče o dítě nebo ze strachu z kontaktu s policií, sociálním odborem či úřady obecně. Migrantky ze zemí mimo Evropskou unii se mnohdy domnívají, že v případě opatrovnického řízení budou mít menší práva než otec jejich dítěte, pokud je tento Čech (občan EU, nebo cizinec z třetí země s trvalým pobytem v ČR).

Přínosným tématem při práci s cílovou skupinou cizinců, které se v metodikách objevilo, bylo **vymezení právních statusů a právní rámec zachování pobytu v ČR** v případě, že se osoba ohrožená domácím násilím rozhodne ukončit násilný vztah a od násilného partnera odejít. Metodika popisuje **vízovou problematiku** a upozorňuje na princip přiměřenosti při posuzování pobytového statusu, který má sloužit k ochraně osob ohroženým domácím násilím, který však v současné době není dostatečně ošetřen.

V metodikách je popsána praxe konkrétní organizace, která poskytuje svým klientům, kteří jsou cizinci, **doprovody do jiných služeb či institucí**, čímž napomáhá lepšímu řešení celé situace daného klienta/klientky. V metodice jsou také vhodně popsány jednotlivá **zákonná opatření** při řešení domácího násilí, jako je institut vykazání, funkce intervenčních center, práva obětí DN, postavení obětí DN. Dále metodika obsahuje **praktická doporučení pro poskytování právní pomoci** osobám ohroženým v rámci trestního řízení.

V metodice je vhodně uchopená praktická ukázka práce s cizinci/cizinkami, kteří jsou současně osoby ohrožené domácím násilím, v podobě kazuistik, které jsou zaměřeny na **mezioborovou spolupráci** (psycho-socio-právní oblast + pedagogická oblast u dětí, navázání spolupráce s OSPOD, zajištění asistovaného setkávání). Principy intervence u cizinců/cizinek jsou velmi specifické, proto metodika doplňuje oblasti, kterým je třeba věnovat zvláštní pozornost (přístup migrantek k sociálním službám, utajená adresa, ohlašování změn, opuštění společné domácnosti, spolupráce s policií a další).

Prostor pro zlepšení – slabé stránky vybraných metodik

V metodikách byla shledána ale také slabá místa, kterým by bylo dobré se při tvorbě obdobných metodických pokynů vyhnout. Chybí v nich dostatečné a komplexní **vymezení pojmu domácí násilí** (či partnerské násilí/genderově podmíněné násilí a další), zcela opomenutá je oblast pokračujícího partnerského násilí. Jak ukazuje praxe, není pojem zcela jednoznačný a jeho explicitní terminologické uchopení a definice v metodice zajistí soulad jeho interpretace všemi pracovníky a pracovníci, pro které je daná metodika určená.

V některých metodikách byly obsaženy **zastaralé informace**, které nejsou již platné především z právního hlediska. Často chybělo také **časové označení**, kdy daná metodika vznikla, a tudíž nebylo možné si danou metodiku zařadit do časového rámce. Zásadní potřeba, která by měla být v práci s metodikami reflektována, je jejich průběžná aktualizace tak, aby byly informace v nich obsažené stále aktuální.

Metodiky, které byly pro analýzu vybrány, byly zpracované ve vysoké kvalitě z hlediska právních informací, **chyběla jim však detailněji propracovaná sociálně-psychologická oblast**, která by se zaměřovala na konkrétní způsoby komunikace s osobami ohroženými domácím násilím (např. jak reagovat na zjištěnou informaci o domácím násilí atd.). Někde tato oblast byla zmíněna, ale spíše ve způsobu práce organizace, která se na danou problematiku specializovala a klient/ka se do této služby dostal/a až návazně.

D. Závěrem

Analýza se ve větší míře zaměřila na silné stránky vybraných metodických pokynů, v menší míře se pak věnuje jejich slabým stránkám a prostoru pro zlepšení. Její výstupy tak mohou sloužit jako inspirace pro další organizace, které zvažují metodické ukotvení přístupu k obětem domácího násilí. Dle dostupných statistických dat zažila domácí násilí v průměru každá třetí žena. Jen minimum případů je zachyceno systémem. Právě organizace, které se na téma domácího násilí primárně nezaměřují, mají značný potenciál násilné vztahy podchytit a zajistit obětem a osobám ohroženým domácím násilím potřebnou pomoc a podporu v systému pomoci.

Příloha č. 1 Přehled metodik

Téma	Metodikou/doporučeným postupem se řídí	Metodiku/doporučený postup vydává	Název	Rok vydání/aktualizace
Děti a práce s rodinou	Centrum Locika	Centrum Locika	Metodika hodnocení situace dítěte a práce s celou rodinou ohroženou domácím násilím	2017
Děti a práce s rodinou	Určen pro pracovníky v přímé péči působící v gesci zákona o sociálních službách	SPONDEA, v rámci ESF projektu	Domácí násilí v kontextu rodiny a práce	2010
Kraj	OSPOD v Moravskoslezském kraji	Krajský úřad Moravskoslezského kraje, Odbor sociálních věcí	Metodika doporučených postupů v oblasti procesu týraných, zanedbávaných a zneužívaných dětí 2020	2020
Migrantky/migranti	CIC	interní zpracování v rámci metodiky práce s cílovou skupinou	Interní metodika práce s klienty při podezření na domácí násilí	aktualizace srpen 2020
Migrantky/migranti	Pro pracovníky v přímé péči působící v gesci zákona o sociálních službách	SPONDEA, v rámci ESF projektu	Metodika pro práci s cizinci žijícími v ČR ohroženými domácím násilím	2010
Migrantky/migranti	Určen pro pracovníky pomáhajících profesí	SIMI, Acorus	Nebudu obětí, manuál pro pracovníky pomáhajících profesí	2016
MŠMT	Školy a pedagogičtí pracovníci	MŠMT	Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže; Příloha 20 Domácí násilí	2010
Jako doma	Pro osoby v pomáhajících profesích	Jako doma	Společně jako doma bez násilí	2016
Mentální postižení	Dolmen o.s., Sokolov	Interní dokumenty	Standardy kvality, protokol sexuality, mimořádné situace (není metodika explicitně pro práci s DN)	
SPOD	OSPOD	MPSV	Metodický pokyn č. 3/2010	2010

Zdravotnictví	Lékaři	Ministerstvo zdravotnictví	Metodický pokyn ministerstva zdravotnictví pro postup lékařů při poskytování zdravotní péče osobám ohroženým DN	2008
Policie	Policie (bez jasnějšího vymezení cílové)	Policejní prezidium	Závazné pokyny policejního prezidenta - několik dokumentů, kde je třeba jenom část věnována DN. Poslední byl vydán jaro 2020. <i>Nemáme k dispozici.</i>	posl. aktualizace zřejmě jaro 2020
			Praktická doporučení pro výjezd k případům DN. <i>Zatím není schváleno použití</i>	?
			SARA DN <i>Zatím není schváleno použití</i>	2005